

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____

“ _____ ” _____ 20 17__ р.

Програма навчальної дисципліни

Фізична географія України

(назва навчальної дисципліни)

спеціальність _____ 6.040104 Географія _____
(шифр, назва спеціальності)

спеціалізація Географія _____
(шифр, назва спеціалізації)

факультет геології, географії, рекреації і туризму _____

20_17__ / 20_18__ навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації та туризму (інституту, центру)

“ _____ ” _____ 2017__ року, протокол №__

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)
доцент кафедри фізичної географії та картографії Клименко Валентина Григорівна

Програму схвалено на засіданні кафедри кафедри фізичної географії та картографії

Протокол від “ _____ ” _____ 20_17_ року № ____

Завідувач кафедри _____ кафедри фізичної географії та картографії

_____ Голіков А.П.
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ _____ ” _____ 2017__ року № ____

Голова методичної комісії ФГГРТ

_____ Жемеров О.О.
 (підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Фізична географія України» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалавра
(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності (напряму) 6.040104 Географія

спеціалізації Географія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Фізична географія України» є вивчення природно-територіальних, природно-аквально-комплексів України та їх компонентів; вивчення історії формування території України, історії вивчення природи і розвитку вітчизняної фізико-географічної науки; загальних особливостей компонентів природи, ландшафтної структури і фізико-географічного районування; виявлення регіональних особливостей природних умов України; аналіз екологічних питань стану довкілля і охорона природи, виявлення структури природоохоронного фонду та раціональне використання.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. **Розділ 1.** Вступ. Положення України, історія та ландшафтні дослідження.
2. **Розділ 2.** Загальний аналіз природних умов і ресурсів.
3. **Розділ 3.** Регіональний аналіз природних умов.

Компетенції, якими має оволодіти студент у процесі вивчення дисципліни «ФГУ»

1. Опанування основної термінології з фізичної географії України.

Дозволяє обґрунтувати актуальність, об'єкт, предмет дослідження, визначити мету та задачі курсу.

2. *Професійні.* Дозволяють розуміти основні правила, формування системи фізико-географічних знань про територію нашої країни (природні умови і природні ресурси та їх комплексне і раціональне використання), як невід'ємної складової частини загальної системи знань про природу; екологічний реалізм, який ставить умовою істинності знань про дійсність перевірку її (істинності) у безпосередньому спілкуванні з довкіллям. Вміти аналізувати географічні закономірності поширення природних компонентів та виявляти складні взаємозв'язки в них; формувати знання про природні комплекси; визначати екологічні наслідки антропогенного впливу на довкілля в межах України; розуміти складні взаємозв'язки в системі «природа – населення – господарство».

3. Обробка й первинний аналіз даних, їх пояснення.

Передбачає систематизацію, статистичну обробку отриманих результатів даних; встановлення взаємозв'язків між окремими показниками.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- ✓ розкриття історії наукового вивчення природи України;
- ✓ поглиблене вивчення природних умов та природних ресурсів України;
- ✓ розкриття взаємозв'язків між компонентами природи в умовах господарської діяльності;

- ✓ усвідомлення студентами необхідності здійснення заходів з охорони природи в Україні;

- ✓ фізико-географічне районування території, компонентна характеристика природно-територіальних комплексів різних рівнів.

1.3. Кількість кредитів - 4

1.4. Загальна кількість годин 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3 -й	4-5-й
Семестр	
5-й	8-9-й
Лекції	
48 год.	22
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
40 год.	82 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати :

- 1.Об'єкт дослідження, географічне положення України
2. Орієнтуватися у сучасних предметних напрямках географічної науки та методах її дослідження
- 3.Характеризувати природні умови і ресурси: тектонічну будову, рельєф України, геолого-геоморфологічну будову і ресурси надр; водні та кліматичні ресурси України, ґрунтовий, рослинний покрив і тваринний світ.
- 4.Виявляти несприятливі фізико-географічні процеси і явища в Україні.
- 5.Характеризувати регіональні ландшафтні структури.
- 6.Характеризувати зміну основних компонентів природного середовища під впливом діяльності людини
- 7.Геоекологічну ситуацію в Україні.

вміти :

1. Використовувати новітні методи дослідження: загальнонаукові, дисциплінарні, міждисциплінарні та ін.
- 2, Оцінити і охарактеризувати особливості природно-географічного розташування України.
- 3, Встановлювати закономірності: 1) тектоніко-орографічної будови; 2) поширення комплексів гірських порід; 3) поширення основних типів і родовищ корисних копалин; 4) поширення генетичних типів рельєфу; 5) поширення типів четвертинних відкладів.
4. Давати кліматичну характеристику України, окремого району чи населеного пункту
- 5.Оцінювати забезпеченість водними ресурсами різних регіонів України.
- 6.Визначати зональні типи ґрунтів, рослинності, біотопів для різних регіонів України, фауністичних комплексів на рівнинній частині України, в Українських Карпатах, Кримських горах.
- 7.Виявляти сучасні фізико-географічні процеси, аналізувати зміни окремих компонентів природних умов під впливом господарської діяльності.
- 8 Аналізувати ландшафтну структуру України.
9. Знати фактори, які впливають на геоекологічну ситуацію в Україні.

10. Вміти дати екологічну оцінку природних ресурсів України.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Вступ. Положення України, історія дослідження

Тема 1. Вступ. Фізична географія, її об'єкт, предмет і метода досліджень. Зміст, наукове і практичне значення курсу "Фізична географія України". Сучасні напрями комплексного фізико - географічного вивчення території України, проблеми раціонального використання і охорони її природних умов і ресурсів.

Географічне положення, територія, кордони. Оцінка фізико - географічного положення території.

Вивчення природних умов. Період до Жовтневого перевороту. Перші відомості про природу території України в роботах Геродота, Страбона, Птолемея. Територія та природа України в історико - географічних джерелах часів Київської Русі в описах мандрівників XII - XVII ст. Академічні експедиції 1768-1774 рр. Запорізька січ, вивчення природи краю в період Гетьманщини. Левасер де Боплан 1650-1651 рр. Експедиція В. Ф. Зуєва до Причорномор'я 1781-1782 рр.

Роль університетів, товариств природоохоронців - природознавців у фізико - географічному вивченні території України. П. П. Чубинський та ін. Південно - Західний відділ географічного товариства. Дослідження В.В.Докучаєва, О.П. Карпінського, О.І.Восійкова, А.М.Краснова, Л.С.Берга, Б.Л. Лічкова, Г.І.Панфільєва, Г.М.Висоцького, Г.Ф.Морозова, О.О. Крубера, П.А. Тутковського та ін.

Період після Жовтневого перевороту. Географічні дослідження території України Відкриття географічних факультетів в університетах.

Галузеві дослідження на території України. Вивчення геолого - геоморфологічної будови, багатств надр, клімату, гідрологічних умов і водних ресурсів, ґрунтово - рослинного покриву і тваринного світу.

Розділ 2. Загальний аналіз природних умов і ресурсів.

Тема 2. Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр. Головні орографічні риси території, зв'язок рельєфу з тектонічною будовою. Геологічна будова, поширення геологічних порід від найдавніших (архейська) до сучасних. Особливості геологічної будови головних геоструктурних регіонів України. Найважливіші етапи геологічної історії. Палеогеографічні умови антропогену та закономірності поширення антропогенових відкладів. Приуроченість корисних копалин (паливних, металевих та неметалевих) до основних структур.

Особливості розвитку основних генетичних типів і форм рельєфу. Геоморфологічні рівні. Вплив господарської діяльності на рельєф. Геоморфологічне районування території України. Вплив геолого - геоморфологічної будови на формування і властивості сучасних ландшафтів.

Тема 3. Кліматичні умови та ресурси. Кліматотвірні чинники. Загальні риси кліматів на території України. Розподіл метеорологічних елементів та вплив абсолютної висоти на розподіл кліматичних елементів на території України. Зміна кліматичних елементів за порами року та закономірності їх розподілу на території. Характерні погоди і процеси за порами року. Кліматичне районування території. Агрокліматичні зони України. Енергетичні й теплові ресурси клімату. Неприятливі природні процеси і шляхи боротьби з ними

Господарська оцінка клімату України.

Тема 4-5. Моря, внутрішні води і водні ресурси. Чорне та Азовське море. Загальні особливості їх природи як внутрішньоматерикових морів. Основні етапи розвитку їх басейнів, гідрологічний та гідрохімічний режим, флора і фауна. Природні ресурси морів, їх народногосподарське значення. Проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів цих морів, відтворення їх біологічного потенціалу. Раціональне використання Азово - Чорноморського узбережжя.

Підземні й ґрунтові води території України, їх вплив на розвиток ландшафту. Господарське використання ґрунтових і підземних вод. Мінеральні джерела та їх бальнеологічне значення. Річки й озера, водосховища. Вплив фізико - географічних факторів на формування середнього багаторічного стоку річок та його коливання. Особливості водного режиму річок та озер. Гідрографічна та гідрологічна характеристика найбільших річок України - Дніпра, Дністра, Південного Бугу та Сіверського Дінця. Здійснення гідробудівництва на ріках України. Канали: Сіверський Донець - Донбас, Дніпро - Кривий Ріг, Дніпро - Донбас, Північно - Кримський, Дунай - Дніпро. Зрошувально - обводнювальні системи на півдні України, осушувальні системи в зоні надмірного зволоження.

Генетичні типи озер. Водний режим озер. Характеристика основних озер. Водосховища, їх народногосподарське використання, проблема охорони природи в районі каскадів Дніпра, Дністра.

Типи боліт, їх значення та основні закономірності поширення.

Елементи водного балансу і водних ресурсів, мінливість їх показників у просторі і часі, раціональне використання водних ресурсів. Водний Кодекс.

Тема 6. Ґрунтово - рослинний покрив і тваринний світ.

Основні закономірності в поширенні ґрунтів на території України. Ґрунти рівнинної частини, умови їх формування. Ґрунти Українських Карпат і Кримських гір. Агроґрунтове районування України. Земельний кодекс.

Багатство видового складу флори України. Закономірності у поширенні типів лісів, рослин степів, луків, боліт. Геоботанічне районування. Охорона рослин.

Видове розмаїття рослинного світу. Вплив людини на тваринний світ України. Характеристика основних біотипів. Зоогеографічне районування. Охорона тварин в Україні.

Тема 7. Несприятливі фізико - географічні процеси і шляхи їх запобігання.

Фактори розвитку сучасних фізико - географічних процесів на території України, їх головні типи. Особливості прояву посушливих явищ, суховіїв, пилових та піщаних бур, розвіювання пісків, ерозійних процесів, зсувів, селів, сніголавинних процесів, карсту, суфозії, абразії, заболочування, засолення та заходи по їх попередженню і знешкодженню.

Зміни природних умов під впливом господарської діяльності людини. Вплив людини на зміну природних умов України в неоліті, давні та середні віки. Зростання впливу господарської діяльності з розвитком господарства (промисловості, сільського господарства, містобудування та ін.). Сучасна господарська освоєність території України як фактор зміни її природних умов.

Розділ 3. Регіональний аналіз природних умов.

Тема 8. Ландшафти і фізико - географічне районування України.

Принципи виділення, класифікація ландшафтів України. Класи і типи ландшафтів. Зміна ландшафтів України за історичний період у зв'язку з різними видами господарської діяльності. Класифікація перетворених ландшафтів України (меліоровані, агрикультурні, лісові, селитебні, промислові, урбанізовані, рекреаційні та ін.). Прогноз змін ландшафтів за результатами впливу господарської діяльності.

Принципи і методи фізико - географічного районування. Основні ландшафтноутворюючі процеси, їх прояв. Система таксономічних одиниць фізико - географічного районування. Зональні одиниці: пояс, зона, підзона. Незональні одиниці: країна, провінція, область, район. Схема районування. Співвідношення типологічних і регіональних одиниць.

Тема 9-15. Рівнинні ландшафтні структури

Тема 9. Зона мішаних лісів. Провінція Українського Полісся. Межі та їх обґрунтування. Географічне положення і найхарактерніші зональні фізико - географічні особливості Українського Полісся, як південно - західної частини зони мішаних лісів. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Своєрідність кліматичних,

гідрологічних і гідрогеологічних умов. Особливості формування ґрунтово - рослинного покриву Полісся. Зональні типи і підтипи та їх характеристика. Типи лісів, боліт, луків. Культурна рослинність. Тваринний світ. Зональні типи і підтипи ландшафтів. Особливості сучасних фізико - географічних процесів, мішано - лісові (поліські), болотні й заплавні ландшафти, їх види.

Природні ресурси Українського Полісся та основні заходи їх раціонального використання. Природоохоронні комплекси, перспективи розширення їх мережі.

Фізико - географічні області Українського Полісся: *Волинське, Житомирське, Київське, Чернігівське, Новгород - Сіверське*. Аналіз ландшафтної структури фізико - географічних областей. Переважаючі види ландшафтів та місцевостей, характеристика їх внутрішньої структури. Зміна природних умов Українського Полісся за історичний час.

Тема 10. Зона широколистяних лісів. Межі зони. Географічне положення і найхарактерніші риси природи. Основні риси кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов зони широколистяних лісів України. Зональні особливості ґрунтово - рослинного покриву. Тваринний світ. Характеристика Західно-Української провінції: Волинське Опілля, Мале Полісся, Розточчя і Опілля, Західно-Подільська область, Східно-Подільська область, Прут-Дністровська область.

Тема 11-12. Лісостепова зона України. Межі зони. Географічне положення і найхарактерніші зональні риси природи. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Основні риси кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов лісостепової зони України. Зональні особливості ґрунтово - рослинного покриву. Характеристика основних зональних типів і підтипів ґрунтів. Просторові закономірності поширення лісів і степів. Ландшафтні типи рослинності: ліси, степи (відновлені), болота, луки. Культурна рослинність. Тваринний світ. Типи і підтипи ландшафтів. Характерні фізико - географічні процеси. Північно-лісостепові, середньо-лісостепові, південно-лісостепові ландшафти, ландшафти розчленованих височин з вертикальною диференціацією природних комплексів, ландшафти лісостепових боліт, заплав. Водні природні та антропогенні комплекси.

Природні ресурси лісостепової зони України. Основні заходи по підвищенню продуктивності лісостепових ландшафтів.

Фізико - географічні провінції: Дністровсько – *Дніпровська лісостепова провінція, Лівобережно- Дніпровська, Східно- Українська провінція.*

Фізико-географічні області Дністровсько-Дніпровської провінції: Північно-Західна і Північно-Східна Придніпровські області, Київська височинна область, Придністровсько-Східно-Подільська височинна область, Середньобузька височинна область, Центральнo-Придніпровська височинна область, Південно-Подільська височинна область, Південно-Придніпровська височинна область. Найхарактерніші риси природних умов.

Фізико - географічні області Лівобережно - Дніпровської низовинної провінції.: Північна лісостепова область Придніпровської терасованої рівнини, Південна область Придніпровської терасованої рівнини, Північна (Роменська) лісостепова область Придніпровської низинної рівнини, Південна (Полтавська) лісостепова область Придніпровської низовинної рівнини. Види господарського освоєння і використання території, системи заходів боротьби з процесами заболочування і засолення у зв'язку з особливостями ландшафтної структури території.

Фізико - географічні області Східно-Української лісостепової провінції : Сумський височинний лісостеп, Харківський височинний лісостеп. Ландшафтна структура і сучасні фізико - географічні процеси.

Тема 13-14. Степова зона. Межі зони та їх обґрунтування. Географічне положення та найхарактерніші зональні риси природи. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Специфіка зональних фізико - географічних процесів, особливості кліматичних, гідрологічних та гідрогеологічних умов. Недостатня зволоженість території. Зональні типи і підтипи ґрунтів та їх агровиробнича характеристика. Флористичний склад і аспекти степів. Культурна рослинність. Тваринний світ. Ландшафти степової зони

України. Сучасні природні і перетворені ландшафти степу. Природні ресурси. Основні зональні заходи по підвищенню продуктивності перетворених ландшафтів. Підзональні відмінності ландшафтної структури і фізико - географічне районування степової зони.

Північно-степова підзона. Межі, ландшафтна структура, і сучасні фізико - географічні процеси. Аналіз провінціальних відмінностей; ландшафтної структури і поділ північно - степової підзони на фізико - географічні провінції і області. Дністровсько – Дніпровська північно-степова провінція: область південних відрогів Молдавської височини, область південних відрогів Подільської височини, область південних відрогів Придніпровської височини. Лівобережно – Дніпровсько-Приазовська північно - степова провінція. Фізико- географічні області: Орільсько-Самарська низовинна, Кінсько-Ялинська низовинна, Приазовська низовинна, Приазовська височинна. Донецька-північно-степова провінція. Фізико-географічні її області: Західно-Донецька схилово-височинна, Донецька височинна. Ландшафтна структура фізико- географічних областей, переважаючі види природокористування.

Середньо-степова підзона. Межі, загальні риси ландшафтної структури. Провінціальні фізико - географічні відмінності. Причорноморська середньостепова провінція. Фізико - географічні області: Задністровський низовинний степ, Дністровсько - Бузька, Бузько - Дніпровська, Дніпровсько – Молочанська низовинна, Західно-Приазовська схилово-височинна.

Південно-степова (сухостепова) підзона. Межі, загальні риси ландшафтної структури. Провінціальні фізико - географічні відмінності. Причорноморсько - Приазовська провінція. Внутрішньопровінціальні відмінності ландшафтної структури, поділ на фізико - географічні області: Причорноморська низовинна степова, Нижньодніпровську терасово – дельтову степова, Присивасько – Приазовська низовинно-степова. Кримська степова провінція, особливості її фізико-географічних умов, поділ на області: Північно-Кримська низовинна, Центральнокримська рівнинна, Тарханкутська височинна, Керченська пасмово-горбиста степова. Ландшафтна структура фізико - географічних областей, зміна ландшафтів під впливом господарської діяльності.

Тема 15-16. Гірську ландшафтні структури

Тема 15. Українські Карпати. Українські Карпати як частина Карпатської гірської країни. Обґрунтування меж. Загальні риси природних умов. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Особливості кліматичних, гідрологічних та гідрогеологічних умов. Закономірності диференціації ґрунтово - рослинного покриву, поширення тваринного світу. Класифікація ландшафтів Українських Карпат. Сучасні фізико - географічні процеси. Природні й перетворені ландшафти Карпат, їх розвиток за історичний період. Природа і ресурси Українських Карпат. Земельні, лісові, водні та рекреаційні ресурси, їх раціональне використання, охорона і відтворення. Фізико - географічне районування Українських Карпат. Обґрунтування меж фізико - географічних областей Передкарпаття, Зовнішніх Карпат, Вододільно - Верховинської, Полинсько - Чорногірської, Рахівсько - Чивчинської, Вулканічних Карпат і Закарпатських низовин. Ландшафтна структура, фізико - географічних областей і районів. Переважаючі види ландшафтів і місцевостей. Зміни природних умов Українських Карпат під впливом господарської діяльності.

Тема 16. Кримські гори. Загальні риси природних умов. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Особливості кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов. Закономірності диференціації ґрунтово - рослинного покриву, поширення тваринного світу. Сучасні фізико - географічні процеси. Класи й типи ландшафтів. Клас рівнинних ландшафтів з підкласами передгірних (куєстових), середньогірських прибережних схилово - зсувних. Типи ландшафтів: лісостепові, лісові, лучні остепнені субтропічні. Природні і перетворені ландшафти. Розвиток ландшафтів за історичний період. Зміни природних умов під впливом господарської діяльності. Природні ресурси Криму, питання їх раціонального використання і відтворення. Рекреаційні ресурси.

Фізико - географічне районування на основі аналізу ландшафтної карти. Поділ на провінції. *Кримська гірська провінція*. Вертикальна поясисть ландшафтів, куєстові лісостепові передгір'я, середньо гірські широколисто - лісові, лучні остепнені (яйлинські) ландшафти, вулканічні ландшафти з дубово- ялівцевими рідкостійними лісами, прибережно - схиліві з фрагментами середньоземноморських ландшафтів. Карстові, ерозійні, зсувні, селеві процеси в ландшафтах гірського Криму. Фізико - географічні області: Передгірна лісостепова, Головна гірсько-лучно-лісова , Південного берега Криму. Основні види господарського використання природних ресурсів, їх охорона та відтворення.

Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні. Поняття про природно - заповідний фонд. Класифікація об'єктів ПЗФ. Природні: природні заповідники, біосферні заповідники, національні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, заповідно- мисливські господарства. Штучно створені об'єкти: ботанічні сади, дендрологічні парки, зоопарки, парки - пам'ятки садово - паркового мистецтва, регіональні ландшафтні парки. Фізико - географічне обґрунтування сучасної та перспективної мережі природоохоронних територій України. Регіональні проблеми охорони природи.

Проблеми дослідження закономірностей формування природних і перетворених ландшафтів для потреб їх раціонального використання та відтворення. Кадастр ландшафтів і їх моніторинг. Прогнозування змін природних умов у зв'язку з господарським використанням території.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р	л		п	лаб	інд	с.р	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Вступ. Положення України, історія дослідження												
Тема 1. Географія, її об'єкт, предмет і метода досліджень. Зміст, наукове і практичне значення курсу "Фізична географія України". Вивчення природних умов	12	2	2			8	12	2				10
Разом за модулем 1	12	2	2			8	22	2				20
Розділ 2. Загальний аналіз природних умов і ресурсів.												
Тема 2. Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр	18	4	6			8	2	2				
Тема 3 . Кліматичні умови та ресурси України. Агрокліматичні ресурси	14	4	2			8	14	2	2			10
Тема 4-5. Моря, внутрішні води і	6	4	2				4	2	2			

водні ресурси												
Тема 6. Грунтово-рослинний покрив і тваринний світ	4	2	2									
Тема 7. Несприятливі фізико – географічні процеси і шляхи їх запобігання	4	2	2				12	2				10
Разом за розділом 2	46	16	14				16	48	12	4		32
Розділ 3. Регіональний аналіз природних умов												
Тема 8. Ландшафти і фізико - географічне районування України	10	2	4			4	2	2				
Тема 9. Зона мішаних лісів.	8	4				4						
Тема 10. Зона широколистяних лісів.	8	4	4				2	2				
Тема 11-12. Лісостепова зона	14	6				8	10					10
Тема 13-14. Степова зона	6	6					12	2				10
Тема 15. Українські Карпати	8	4	4				2	2				
Тема 16. Кримські гори. Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні.	8	4	4									
Разом за розділом 3	62	30	16				16	38	8			30
Індивідуальне завдання												
Усього	120	48	32				40	108	22	4		82

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Комплексний гіпсометричний профіль	6
2	Тектонічна будова України	2
3	Корисні копалини України	2
4	Кліматичні умови та ресурси України	2
5	Водні ресурси України	4

6	Ландшафти України	4
7	Комплексна фізико-географічна характеристика області	4
8	Геоecологічна характеристика (певної) області	4
9	Номенклатура карти України	4
	<i>Всього</i>	32

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заочне
1	Вивчення природних умов	8	10
2	Найважливіші етапи геологічної історії. Палеогеографічні умови антропогену та закономірності поширення антропогенових відкладів.		
3	Особливості розвитку основних генетичних типів і форм рельєфу. Геоморфологічні рівні.		
4	Закономірності розміщення, характеристики і господарська оцінка основних родовищ корисних копалин: горючих, металевих і неметалевих. Забезпеченість господарства держави мінеральною сировиною та перспективи розширення її мінерально - сировинної бази.		
5	Зміна кліматичних елементів за порами року та закономірності їх розподілу на території. Характерні погоди і процеси за порами року. Кліматичне районування території держави. Енергетичні й теплові ресурси клімату. Агрокліматичні ресурси.	8	10
6	Чорне та Азовське море.		2
7	Гідрографічна та гідрологічна характеристика найбільших річок України - Дніпра, Дністра, Південного Бугу та Сіверського Дінця. Здійснення гідробудівництва на ріках України. Канали: Сіверський Донець - Донбас, Дніпро - Кривий Ріг, Дніпро - Донбас, Північно - Кримський, Дунай - Дніпро. Зрошувально - обводнювальні системи на півдні України, осушувальні системи в зоні надмірного зволоження		
8	Агрогрунтове районування України. Земельний кодекс		10
9	Геоботанічне районування. Охорона рослин.		
10	Зоогеографічне районування. Охорона тварин.		
11	Зміни природних умов під впливом господарської діяльності людини. Вплив людини на зміну природних умов України в неоліті, давні та середні віки.	8	10
12	Зміна ландшафтів України за історичний період у зв'язку з різними видами господарської діяльності. Класифікація перетворених ландшафтів України (меліоровані, агрикультурні, лісові, селитебні, промислові, урбанізовані, рекреаційні та ін.). Прогноз змін ландшафтів за результатами впливу господарської діяльності.		
13	Аналіз ландшафтної структури фізико - географічних областей. Переважаючі види ландшафтів та місцевостей, характеристика їх внутрішньої структури. Зміна природних умов Українського Полісся за історичний час.		10

14	Системи протиерозійних меліорацій в лісостепу. Перетворені, природоохоронні та заповідні ландшафти. Зміна природних умов лісостепу за історичний період. Аналіз внутрішніх зональних відмінностей ландшафтної структури і фізико - географічного районування зони.		
15	Перетворені, природоохоронні та заповідні ландшафти. Зміна природних умов лісостепу за історичний період. Аналіз внутрішніх зональних відмінностей ландшафтної структури і фізико - географічного районування зони.	8	10
16	Північно-степові та середньо-степові ландшафти, розвиток степових ландшафтів України за історичний час. Сучасні природні і перетворені ландшафти степу. Природні ресурси. Основні зональні заходи по підвищенню продуктивності перетворених ландшафтів. Підзональні відмінності ландшафтної структури і фізико - географічне районування степової зони.		10
17	Ландшафтна структура фізико - географічних областей, зміна ландшафтів під впливом господарської діяльності.		
18	Вертикальна поясність ландшафтів, куєстові лісостепові передгір'я, середньо гірські широколисто - лісові, лучні остепнені (яйлинські) ландшафти, вулканічні ландшафти з дубово-ялівцевими рідкостійними лісами, прибережно - схилів з фрагментами середньоземноморських ландшафтів. Карстові, ерозійні, зсувні, селеві процеси в ландшафтах гірського Криму.	8	10
	Разом	40	82

6. Індивідуальні завдання

Навчальним планом не передбачено.

7. Методи контролю

До методів контролю належать: здача розрахунково-графічних робіт; самоконтроль, тестовий контроль – поточний і підсумковий.

Самоконтроль - методичні розробки до відповідних розділів курсу містять завдання для самопідготовки, питання для самоконтролю, тести, які дозволяють студентам особисто проконтролювати повноту засвоєння ними теоретичного матеріалу курсу та виявити проблемні моменти.

Поточний контроль :

- експрес-контроль передбачає розгорнуту текстову відповідь на запропоновані питання із використанням відповідної термінології, наведенням прикладів, обґрунтуванням викладених положень;
- контроль самостійного виконання практичних завдань творчого характеру дозволяє виявити здатність студента застосовувати в роботі нестандартні підходи;
- усне опитування під час практичних занять контролює якість засвоєння теоретичного матеріалу, дозволяє виявити здатність студентів узагальнювати набуті знання;
- контроль роботи з базами даних дозволяє оцінити здатність студентів до комунікації, їх вміння належним чином використовувати новітні комп'ютерні технології для отримання, аналізу та поширення географічної інформації, а також вміння належним чином оприлюднити ту її частину, яка має найбільшу науково-практичну цінність;
- контроль результатів самостійного виконання контрольної роботи дозволяє виявити ступінь підготовки студентів до самостійної науково-дослідної діяльності.

Підсумковий – екзамен передбачає письмову відповідь на поставлені питання .

8. Схема нарахування балів

Приклад для підсумкового семестрового контролю при проведенні семестрового екзамену або залікової роботи

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Екзамен (залікова робота)	Сума
Розділ 1	Роз- діл 2	Роз- діл 3	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
T1	T2-T7	T8- T1					100
2	18	10	30	100	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Приклад для виконання курсової роботи

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
40	20	40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

«Відмінно»

Ставиться у випадку, коли студент вільно володіє програмним матеріалом курсу в повному обсязі. Ґрунтовно складає визначення та сутність основних понять, термінів у сфері конструктивного аналізу територіальної одиниці. Залучає до відповіді власний досвід, що набутий у процесі науково-дослідницької діяльності. Знає наукові здобутки вчених фізико-географів України. Вміє провести комплексний фізико-географічний аналіз території локального чи регіонального рівня. Самостійно розкриває наукові методи, їх зміст, функції при дослідженні певного об'єкту, виконав і успішно здав всі практичні роботи.

« Добре»

Студент самостійно трансформує визначення основних понять, термінів, які використовуються у конструктивних дослідженнях, розкриває їх суть, значення, але в межах навчальних посібників. Володіє методикою та розкриває основні методи, їх зміст і функції. Студентом здані практичні роботи.

Оцінка «добре» відрізняється від оцінки «відмінно» тим, що студент допускає окремі помилки і неточності, які не впливають на загальний характер відповіді. Програмний матеріал знає добре, відповідь є послідовною.

«Задовільно»

Знання студента завчені з підручника чи навчального посібника, висвітлює їх за допомогою конспекту чи викладача. Недостатньо володіє термінологією та методами, які використовуються при дослідженні конструктивного характеру.

Студент відповідає на поставлене запитання не повністю, при розкритті спеціальних питань, термінів не може конкретизувати відповідь наведенням прикладів. Допускає значні помилки. Володіє мінімальними знаннями. Виконав більшу частину практичних робіт.

«Незадовільно»

Студент не володіє матеріалом, не розуміє теоретичних і практичних питань, допускає грубі помилки, не орієнтується в предметі, не виконав жодної практичної роботи, потребує подальшої роботи над засвоєнням основних положень предмету.

9. Рекомендована література

Основна література

1. Фізична географія України: Підручник /Маринич О.М., Шищенко П.Г. - К.: Знання, КОО, 2006. - 511 с.

Допоміжна література

1. Білоус Г.М. Вплив господарської діяльності на водні ресурси України /Г.М. Білоус. - К.: Наукова думка, 1999. - 211с.
2. Географічна енциклопедія України: в 3-х т.- К.:Укр. енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1989-1993.
3. Екологічна енциклопедія: У 3-х т./Редколегія: А.В.Толстоухов (головний редактор) та ін.. – К.:ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008.
4. Крисиченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології/ В.С. Крисиченко. – К.: Заповіт, 1998.
5. Шищенко П.Г. Прикладная физическая география /П.Г. Шищенко. – К.: Выща школа, 1988.
6. Физико-географическое районирование Украинской ССР. – К.: Изд-во Киев.ун-та, 1968.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Інформаційні ресурси

1. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В.Н.Каразіна.
2. Фонд бібліотеки кафедри фізичної географії та картографії.
3. Мережа Інтернет.

Методичне забезпечення

1.Клименко В.Г. Фізична географія України:навчальний посібник для студентів-географів/ В.Г. Клименко, О.П. Фенько .- Харків, 2013.- 96 с.

Анотація дисципліни

1. Назва курсу: **Фізична географія України**
2. Лектор: Клименко Валентина Григорівна, доцент
3. Статус: нормативна дисципліна
4. Курс: 3, семестр 6 семестр
5. Загальна кількість академічних годин: 120, Лекції - 48, практичні заняття - 32, самостійна робота - 40 год.
6. Кількість кредитів: 3
7. Попередні умови: загальне землезнавство, геологія, геоморфологія та палеонтологія, метеорологія і кліматологія, загальна гідрологія, екологія, картографія.

Стисла анотація:

Мета навчальної дисципліни – формування знань студентів про сутність регіональної фізичної географії України.

✓ *Завдання* поглиблене вивчення природних умов та природних ресурсів України; розкриття взаємозв'язків між компонентами природи в умовах господарської діяльності; фізико-географічне районування території, компонентна характеристика: охорона природи

Дисципліна складається з трьох розділів:

Розділ 1. Вступ, положення України, історія дослідження

Тема 1. Вступ. Регіональна фізична географія, її об'єкт, предмет і метода досліджень. Зміст, наукове і практичне значення курсу "Фізична географія України". Географічне положення, територія, межі. Фізико-географічне положення території.

Періоди вивчення природних умов.

Розділ 2. Загальний аналіз природних умов і ресурсів

Тема 2. Геолого-географічна будова і ресурси надр.

Тема 3. Кліматичні умови та ресурси України. Агрокліматичні ресурси

Тема 4-5. Моря, внутрішні води та водні ресурси України.

Тема 6. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ.

Тема 7. Неприятливі фізико - географічні процеси і шляхи їх запобігання. Зміни природних умов під впливом господарської діяльності людини

Розділ 3. Регіональний аналіз природних умов

Тема 8. Ландшафти України і фізико - географічне районування

Тема 9. Зона мішаних лісів

Тема 10. Зона широколистяних лісів

Тема 11-12. Лісостепова зона

Тема 13-14. Степова зона

Тема 15. Українські Карпати

Тема 16. Кримські гори. Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні. Висновки.

9. Форми організації контролю знань: лекції, лекції-диспути, практичні роботи, самостійна робота студентів, консультації, контрольні й тестові завдання
10. Навчально-методичне забезпечення:
  - ✓ Клименко В.Г. Фізична географія України: навчальний посібник для студентів-географів/ В.Г. Клименко, О.П. Фенько .- Харків, 2013.- 96 с.
  - ✓ Клименко В.Г. Фізична географія України: словник-довідник / В.Г. Клименко, О.Ю. Клименко.- Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2010. – 200с.
  - ✓ тексти лекцій (рукопис),
  - ✓ розроблені практичні завдання,
  - ✓ питання для самостійної роботи

11. Мова викладання: українська

12. Список рекомендованої літератури:

Базова

1. Миринич О.М. Фізична географія України: підручник /О.М., Маринич , П.Г. Шищенко. - К.: Знання, КОО, 2006. - 511 с.

Допоміжна

1. Білоус Г.М. Вплив господарської діяльності на водні ресурси України Г.М.Білоус. - К.: Наукова думка, 1999. - 211с.
2. Географічна енциклопедія України: в 3-х т.- К.: Укр. енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1989-1993.
3. Екологічна енциклопедія: У 3-х т./Редколегія: А.В.Толстоухов (головний редактор) та ін.. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008.
4. Крисиченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології В.С.Крисиченко. – К.: Заповіт, 1998.
5. Толочко П.П. Давня історія України /П.П. Толочко. – К.: Либідь, 1994.
6. Шищенко П.Г. Прикладная физическая география П.Г.Шищенко. – К.: Выща школа, 1988.
7. Физико-географическое районирование Украинской ССР. – К.: Изд-во Киев.ун-та, 1968.

13. Інформаційні ресурси

4. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В.Н.Каразіна.
5. Фонд бібліотеки кафедри фізичної географії та картографії.
6. Мережа Інтернет.